

Traumos išraiška per garsą

Agnė Zėringytė

Ištroškę konceptualizmo performatyviuose scenos menuose, turėjo galimybę išvysti šiuolaikinę operą „Chornobyldorf“. Galbūt kažkas pasinaudojo šia unikalia proga, o gal ir ne. Vis dėlto, panorusiems apsilankyti prodiuserinės kompanijos „Operomanija“ organizuojamame „NOA“ festivalyje kliuvo puikus šansas išvysti kažką unikalaus. Iš Ukrainos atvykę kūrėjai „Opera Aperta“ drąsiai išnaudojo kūrybinę erdvę – visiems puikiai žinomą ir elektronikos bei techno žanrų mėgėjų mylimą kultūros barą „Kablys“, kuriame iškilo podiumas, leidžiantis publikai žiūrėti į spektaklio vyksmą per dar unikalesnę prizmę nei įprasta.

Kalbant apie konceptualias apraiškas lietuviškame kontekste, kai kurie spektaklio momentai ir pasakojimo pasirinkimas gali pasirodyti kažkur matyti. Dar pavasarį Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro scenoje išvydusiems Dimitrio Papaioannou šiuolaikinio šokio spektaklį „Transverse orientation“, nesunku atrasti panašias koreliacijas ir atspirties taškus. Vis dėlto, spektakliai kardinaliai atsiskyrė nepaisant tokio pat pradinio atspirties taško: Dimitris Papaioannou renkasi linijinį žmonijos mito papasakojimą, remiantis Antika, kai ukrainiečių menininkų komanda seka postmodernistine maniera – postapokaliptiniame fone perkuriama tai, kas jau sukurta. Šiuolaikinės operos kūrėjai pasirinko klasikinio meno, Antikos kontekstus ir juos deformavo. Spektaklyje atsiranda aiškus dialogas su klasikine opera bei baletu, folkloru, tačiau viskas eina per savitą mito interpretacinį variantą.

Kas dar parodo, jog kūrinį galima laikyti postmodernistine užmačia, tai jo paties fragmentiškumas, kuriam sukurti pasitelkiamos skirtingų medijų galimybės: spektaklyje apjungiamas žodis, kalba, kinas, opera, baletas, šiuolaikinis šokis ir folklorinė kūryba. Trumpas video ir dalies pavadinimas referuoja į tai, jog spektaklis pragmatiškas, sudėliotas iš skirtingų pasakojimų, kurie galbūt nėra apjungiantys vienas kitą, o persipinantys tarpusavyje. Vaizdai iš Černobylio zonos, taip pat – Zaporizės atominės elektrinės ir kuria tą postapokalipsės momentą, su kuriuo, nori to ar ne, teko susipažinti kiekvienam buvusios Sovietų Sąjungos piliečiui.

Kas nutiktų, jei neliktų nieko ir turėtume tik archeologinius artefaktus, iš kurių naujai interpretuotume kultūrinį paveldą? Toks klausimas šioje šiuolaikinėje operoje tampa esminiu.

Jau pačiame pavadinime vyraujantis žodis „Černobyli“ referuoja į vienos tautos išgyvenimą, traumą ir siaubą, kurio motyvai atsikartoja nuolatos sekant fragmentą po fragmento viso spektaklio metu. Niekas kitas šiuo metu taip gerai nesupranta apokalipsės sąvokos kaip ukrainiečiai, todėl šio spektaklio aktualumas tik dar labiau suskamba šiuolaikiniame kontekste. Spektaklyje naudojamos mikroschemos, perdirbti muzikiniai instrumentai, žmogų normaliaame kontekste gąsdinantys garsai, triukšmas ir jame atsirandanti harmonija, akordeonas tampantis karūna bei tarsi disko kamuolys besisupanti kartuvių kilpoje blizganti Lenino galva ir demonstruoja nesuvaržytą postmodernistinę mąstymą bei tuo pačiu naują traumos išgyvenimo ir analizavimo būdą. Čia net pačioje pradžioje suskambančios frazės įvairiomis kalbomis tarsi kuria nuojautą, jog ne tik kultūrą postapokaliptinėje visuomenėje teks iškapstyti ir perinterpretuoti, bet ir pačią kalbą kaip komunikacijos būdą. Šiuolaikinė opera, kurioje skamba tiek klasikinės operos momentų, tiek liaudies dainų motyvų, tiek klasikinio ir modernaus šokio elementų kuria katastrofišką, gąsdinantį ir sunkiai be konteksto suvokiamą atmosferą, kurioje vis labiau įsitvirtina nevaržoma žmogiška vaizduotė taip pat kaip ir dabartinėje realybėje. Net keisčiausiame sapne būtų sunku išvysti dabar vykstančias antžmogiškumo apraiškas.

Šios šiuolaikinės operos balsas tampa itin svarbus ir dėl susidariusios dabartinės situacijos. Ukrainos okupacija, Rusijos teroras iš tiesų šluoja nuo žemės visą esantį pamatą, šimtmečius kurtą kultūrinį sluoksnį ir jos paveldą. Per premjerą skambėjusi idėja apie tolimą ateitį, kai iš šipulių ir gelžgalių žmogus turės kurti ir perinterpretuoti kultūrą tampa žiauria šių dienų realybe, kurios nesitikėjo nei kūrėjai, nei spektaklio žiūrovas.

Vis dėlto, drąsūs ir šokiruojantys vaizdiniai ant scenos (aukojimo momentai, elektros, geležies traškesys, nuogi kūnai, riksmi, metalas ir opera, nekontroliuojami žmogaus judesiai bei garbinamas neaiškus panteonas) lietuviškam žiūrovui tik įrodo, koks mūsų kultūrinis pasaulio vaizdiny yra trapus ir neliečiamas. Tokių konceptualizmo apraiškų retai kada yra galima pamatyti, o ir dažniausiai – tik iš atvežtinių užsienio spektaklių. Tiek kūrėjas, tiek žiūrovas vis dar bijo šoko faktoriaus, todėl lieka prie saugaus, klasikinio varianto su šiokių tokiu sumoderninimu. Tokie saugūs variantai nuolat rodomi didžiuosiuose Lietuvos teatruose, rodos, net nesvarsto idėjos apie eksperimentinio teatro plėtros galimybes. Mūsų šalies menininkai turi pakankamai konteksto ir asmeninių, galbūt tam tikros kartos patirčių, jog ryžtųsi nagrinėti tautos traumą per netikėtą, konceptualią prizmę, tačiau vis pritrūkstama drąsos, žinių, o galbūt – ir finansavimo. Tokie atvežtiniai spektakliai kaip „Chornobyldorf“ duoda ne tik susipažinti, bet ir suvokti koks vis dar neišnaudotas yra mūsų kultūrinis laukas.